

Concept Porto Santo Charter – Discussieleidraad

National Plan for the Arts, Portugal, maart 2021

Inleiding

Woorden doen ertoe: ze hebben een geschiedenis, vertegenwoordigen ideologieën. Een concept is meer dan een uitdrukking van het bestaande en het is geen etiket dat iets vervangt. Concepten zijn een projectie en een constructie van de werkelijkheid, ze verruimen of beperken je horizon, ze geven waarde of nemen die af, en ze brengen vooroordelen met zich mee en bieden een concreet perspectief op de wereld.

Het Porto Santo Charter is opgesteld vanuit de ambitie om een gemeenschappelijk politiek kader te worden voor cultuur en onderwijs, om beleid en aanbevelingen mogelijk te maken voor een cultureel-democratische stellingname.

Het Porto Santo Charter is ook een erkenning van de waarde van de huidige culturele democratie, waar nieuwe woorden nieuwe werkelijkheden beschrijven. Het gaat echter ook over inspiratie, want nieuwe werkelijkheden brengen ook weer nieuwe woorden met zich mee. Cultuur of culturen? Democratisering of democratie? Publiek of gemeenschappen? Consumenten of makers?

1

Culturele democratie, vandaag

Onze culturele instituties en de gezondheid van onze democratie

Voor democratie is wrijving een basisprincipe en veelvormigheid een kwaliteit. In een democratie worden de belangen en behoeften van alle burgers op waarde geschat. Zij kunnen hun stem laten horen, waarmee hun uniciteit wordt gerespecteerd.

Democratie is net zozeer een proces als een verlangen: zij bestaat al, maar wordt tegelijkertijd nooit volledig verwezenlijkt. En wat vandaag stabiel en zeker lijkt, kan morgen onzeker en veranderlijk blijken. De kwetsbaarheid van onze democratieën staat dus wederom centraal in onze samenlevingen. Daarom is het essentieel om opnieuw na te denken over de actieve betrokkenheid van burgers bij de vorming van het bestuurlijke systeem van hun gemeenschap.

Democratie mag daarnaast niet beperkt blijven tot de politiek of het uitbrengen van een stem. Zij loopt als een rode draad door de samenleving, als een bestuurlijk systeem waarin mensen keuzes kunnen maken en een standpunt kunnen innemen. Toch zien we dat bepaalde dimensies van de gemeenschap nog altijd autoritair en ondemocratisch zijn, ook al leven we in een democratische staat. De vraag is dus hoe een democratie ook in een tegengestelde context kan gedijen en floreren en deel kan uitmaken van het culturele domein en onderwijsprogramma's. Hoe kunnen de democratische grondbeginselen en waarden worden gewaarborgd en gerespecteerd?

Omdat we actief zijn in de culturele sector vinden we het belangrijk om de volgende vragen te stellen: beïnvloeden culturele instellingen – met hun processen en de manier

waarop ze georganiseerd zijn, in wat ze doen, belangrijk vinden en voorstellen – de gezondheid van onze democratische gemeenschappen? In hoeverre zijn deze instellingen en culturele praktijken democratisch? Het is niet voldoende om te streven of verlangen naar een democratischere samenleving; we moeten in actie komen. Vorm en inhoud zijn in dit opzicht onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Daarnaast vragen we ons af welke machtsverhoudingen er bestaan binnen culturele instellingen en hun manier van werken. Hoe kan autoriteit worden gedeeld? Hoe kan culturele ervaring bijdragen aan emancipatie in plaats van misleiding? Bij culturele democratie draait het om het ontwikkelen van kennis en vaardigheden ter bevordering van een gelijkwaardige relatie tussen mensen en instellingen.

We moeten ongelijkheid, conflict en een afwijkende mening niet langer als institutionele tekortkomingen beschouwen, maar als een manifestatie van complexiteit die boven de instellingen uitstijgt en voortkomt uit diversiteit. We moeten werken aan een concept dat draait om raakvlakken en gedeelde verantwoordelijkheid, waarin plek is voor gemeenschappen met verschillende belangen en achtergronden.

Daarnaast moeten instellingen investeren in langere cycli en de tijd nemen om te experimenteren en verandering teweeg te brengen. Ze moeten minder afhankelijk worden van kwantitatieve en econometrische indicatoren op de korte termijn en meer terugvallen op hun sociale contract, vertrouwen en het delen van hun macht.

Als we denken in termen van 'extitities' in plaats van instituties zijn samenwerkingsprojecten voorstelbaar die gebaseerd zijn op duurzaamheid in relatie tot de omgeving en geletterdheid in de ruimste zin van het woord. Daarbij gaat het om solidariteit en brede samenwerking, als reactie op de dringende behoefte aan veilige plekken voor onveilige ideeën, de kern van wetenschappelijke en artistieke processen, van de menselijke scheppingskracht.

Als we willen dat democratie een voortdurend (ontwerp)proces is, moeten samenwerking en creatie gebaseerd zijn op saamhorigheid. Dat kan alleen als we de instellingen van binnenuit hervormen, met een diverser personeelsbestand en andere vaardigheden.

Instellingen hebben een nieuw verhaal nodig, waarin autoriteit wordt vervangen door zelforganisatie. Door nieuwe succesindicatoren te formuleren en daarin bredere maatschappelijke vraagstukken mee te nemen, zoals stedelijke vernieuwing, het creëren van banen, dialoog en solidariteit tussen de generaties, stimuleren zij dat er meer risico's worden genomen, zoals deze instellingen dat zelf zouden noemen. Dat brengt echter ook met zich mee dat er meer eisen worden gesteld aan de vaak kwetsbare structuren waarvoor meer middelen nodig zijn en haalbaardere doelen.

Culturele democratie vereist een verandering van politieke, financiële en managementkaders, om ruimte te geven aan experimenten en kleine veranderingen die tot iets groters kunnen uitgroeien. Deze tijd vraagt om een democratische pedagogiek, gericht op meer participatie, waarin politiek en cultureel burgerschap samenkomen, weer fragmenteren en reflecteren op een veranderende werkelijkheid.

2

Een gemeenschappelijk domein construeren

Wat bedoelen we met democratisering en culturele democratie?

Hoe beoordelen we de geschiedenis van de democratisering en de democratische paradigma's? Hoe kunnen we die onder woorden brengen? Waardoor worden ze begrensd? Hoe kunnen we een nieuw paradigma formuleren voor de culturele democratie van deze tijd? Is er een balans te vinden tussen artistieke kwaliteit en het verlangen naar brede participatie en een inclusieve culturele democratie?

De democratisering van cultuur veronderstelde een goedbedoelde, zij het paternalistische, van bovenaf opgelegde visie op cultuur (enkelvoud), die uitgaat van een algemene, essentialistische definitie van het 'publiek' waarvan uit onderzoek is gebleken dat die in de praktijk (sinds de jaren '50 en '60) niet het gewenste effect heeft gehad. De gehoopte verbreding van het publiek werd niet gerealiseerd. In de praktijk komt het erop neer dat er sociale en symbolische hiërarchieën zijn ontstaan in de toegang tot cultuur. We moeten dus anders gaan denken.

Los van de materiële en financiële aspecten, de fysieke nabijheid en toegankelijkheid (factoren die cultuurcreatie en -participatie bemoeilijken of zelfs volledig belemmeren), is ook de symbolische dimensie van veel van deze hindernissen van belang. Bij het ontwikkelen van cultuurbeleid is het essentieel om te beseffen dat de hiërarchisering van culturele waarden altijd een bepaalde vorm van macht en autoriteit met zich meebrengt. Daar moeten we heel alert op zijn.

Als we het over culturele democratie hebben, is ook de rol van digitale media een belangrijke factor. Die horen bij het dagelijks leven en hebben niet alleen een diepgaande invloed op hoe we met elkaar omgaan, maar ze spelen ook een belangrijke rol in de verspreiding van informatie en kennis. Het is essentieel dat het enorme democratische potentieel van digitale media wordt (h)erkend, want ze bieden toegang tot informatie en maken horizontale samenwerking mogelijk. Digitalisering speelt een cruciale rol in het tegengaan van fysieke tweedelingen in de samenleving, zoals die tussen stad en platteland of tussen het centrum en de buitenwijken. Daarnaast brengt digitalisering nieuwe vormen van creatie en toe-eigening met zich mee, waarbij bepaalde belangen aan internationale vraagstukken worden gekoppeld, zoals inclusie, gelijkheid, gender, milieu en armoede. Daarmee wordt er een diepgaande relatie gelegd met de rechten, plichten en verantwoordelijkheden van de democratie als gemeenschappelijke basis.

Bouwen aan een gemeenschappelijk domein heeft ook te maken met het vinden van meer en nieuwe middelen en het invoeren van langere cycli voor planning, financiering en evaluatie. Verder is het belangrijk om doelen te stellen die haalbaar en relevant zijn. Dit is een blijvende taak die geen concessies doet aan de wetenschappelijke en artistieke integriteit van de instelling, en waarbij onzekerheid en omkeerbaarheid als onmisbare elementen worden gezien voor experimenteren en leren.

Voor culturele instellingen draagt culturele democratie ook bij aan collectieve intelligentie en verbeelding. Als je voor een decentrale opzet kiest, gericht op

verschillende belanghebbenden, kun je iets doen aan (wetenschappelijke, artistieke en democratische) ongeletterdheid. Daarvoor moeten we nieuwe culturele begrippen introduceren, die zicht bieden op een nieuwe horizon van mogelijkheden: nieuwe woorden voor nieuwe werkelijkheden. Ook hier gaan vorm en inhoud samen.

3

Cultuur en educatie

De betrokkenheid van het publiek en de rol van instellingen

Cultuur kan aan veel meer bijdragen dan alleen een algemene waardering van culturele diversiteit. Dat gebeurt nu al. Cultuur helpt ons de wereld om ons heen te begrijpen, door de minder concrete aspecten van het leven tastbaar te maken, mensen en gemeenschappen te versterken en tot actie te inspireren en de mening en het gedrag van mensen te beïnvloeden.

Culturele democratie is een paradigma dat de relatie tussen instellingen, actoren in de culturele sector en het publiek van een kader voorziet, vanuit het verlangen naar een actievere betrokkenheid, rekening houdend met de culturele praktijken van zeer uiteenlopende sociale groepen.

In die zin is cultuur niet alleen een product, maar ook een open ruimte waarin elke burger kan participeren, een standpunt kan innemen, keuzes kan maken en de verantwoordelijkheid kan nemen voor het vormgeven van de eigen cultuur en de cultuur van iedereen.

Om een consistent beleid te voeren op het gebied van culturele democratie, is het noodzakelijk dat instellingen hun publiek kennen. Het individu respecteren, de reproductie van hiërarchische modellen vermijden en er een zekere vertrouwdheid creëren. Hoe en wat programmeren we dan? Hoe communiceren we daarover? Hoe brengen we mensen bij elkaar? Hoe kunnen we de fysieke ruimte inzetten? Hoe kunnen we verschillende standpunten meenemen, daarnaar luisteren en ervan leren?

Het is echter net zo belangrijk om te benadrukken dat instellingen meer middelen nodig hebben om hun missie te verwezenlijken, zoals middelen om cultureel erfgoed te behouden en om wetenschappelijk en kunstonderzoek mogelijk te maken. Ze moeten ook samenwerkingsmodellen kunnen ontwikkelen om hun belanghebbenden een sterkere positie te geven.

Publieksbetrokkenheid vereist een duidelijke strategie en er moet een plan achter zitten met duidelijke criteria; niet simpelweg een reproductie van symbolisch sociaal geweld of een bevestiging van de verwachtingen en vooroordelen van het publiek zonder dat er sprake is van transformatie en uitbreiding. Bij het ontwikkelen van kennis en vaardigheden staat diversiteit centraal en behandelen we het publiek gelijkwaardig en competent. Het gaat om uitleggen, onderhandelen, luisteren, vragen stellen.

Dit vermogen om vragen te stellen moet centraal staan in het handelen van instellingen, juist als het om lastige kwesties gaat. Hun toezichhoudende organen moeten belangrijke beslissingen over de toekomst van de instelling kunnen verantwoorden en ruimte bieden aan evaluatiemethoden die het nemen van risico's en omkeerbaarheid

positief waarderen. Ze moeten teams ondersteunen, autonomie faciliteren en middelen, tijd, expertise en leiderschap beschikbaar stellen; allemaal cruciale aspecten van institutionele integriteit. Als ze echt democratische instellingen willen zijn, moeten ze collectieve intelligentie stimuleren.

Het Porto Santo Charter fungeert ook als kader voor het onderwijs, voor en door cultuur, en biedt een bredere maatschappelijke en pedagogische aanpak voor actoren in de cultuursector en het onderwijs. De rol van cultuur in het onderwijs is gekoppeld aan de gemeenschappelijke doelstellingen en biedt oplossingen voor een betere toegang tot cultuur en deelname aan het culturele leven. Daarmee is het Porto Santo Charter een reactie op de dringende oproep van de Verenigde Naties (via de SDG Agenda 2030) dat we moeten werken aan inclusief en gelijkwaardig onderwijs van goede kwaliteit en iedereen de mogelijkheid moeten geven tot een leven lang leren.

Dit Charter is gebaseerd op de overtuiging dat een stabiele, structurele en strategische relatie tussen cultuur en onderwijs essentieel is om duurzaam beleid voor culturele democratie te kunnen ontwikkelen. We moeten culturele instellingen transformeren tot een educatieve omgeving en van onderwijsinstellingen culturele centra maken. Van peuterschool tot universiteit, een heel leven lang. Het moeten plekken worden waar mensen de ware betekenis van burgerschap en democratie kunnen leren kennen.

4

Meer dan woorden

Op zoek naar waardevolle en tastbare doelstellingen

Wat zijn de gevolgen van het paradigma van de culturele democratie voor instellingen, de manier waarop ze georganiseerd zijn en hun besluitvormingsprocessen, en wat zijn de gevolgen voor de productie en verspreiding van cultuur en het plezier in cultuur? Hoe kunnen we instellingen gastvrij maken? Hoe kunnen we meer inclusie stimuleren, mensen het gevoel geven dat ze erbij horen, creatieve vaardigheden ontwikkelen en participatie mogelijk maken in een pluralistische samenleving? Wat moeten we veranderen zodat mensen die nu niet meedoen en meegenieten zich ook welkom voelen?

Welke maatregelen kunnen structureel bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden bij burgers en hoe geven we ze een sterkere culturele positie? Hoe evalueren we de resultaten van culturele (beleids)maatregelen? Welke indicatoren en gegevens zijn daarvoor nodig?

We moeten effectievere instrumenten ontwikkelen om het effect van cultuurbeleid en culturele projecten en programma's te meten. Want alleen dan kunnen we zinvolle, meetbare, haalbare, relevante en tastbare doelstellingen voor actie formuleren.

Meer informatie: <https://portosantocharter.eu/>

